

جامعه‌شناسی قتل در ایران

مؤلفان

دکتر محسن نیازی

دکتر طاهّا عشایری

دانشگاه علوم انتظامی امین

۱۳۹۸

انتشارات دانشگاه
علوم انتظامی امین

جامعه‌شناسی قتل در ایران

مؤلفان: دکتر محسن نیازی، دکتر طاهای عشایری

دکتر علمی: دکتر امین صارمی

دیوادر ادبی: سمیرا فتحعلی آشتیانی

مصحح آوا: مجید رمضانی

چاپ یکم: تابستان ۱۳۸۰

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۵۰۰۰۰ ریال

لیتوگرافی، چاپ و بای: چاپ و طرح امروز

نشانی: تهران، ابتدای بزرگراه شهید خرمی، خیابان شهید جدی اردبیلی، دانشگاه علوم انتظامی امین

تلفن: ۴۸۹۳۱۲۹۳

هرونوع چاپ: وون مجوز ناشر، پیگرد قانونی دارد

سرشناسه: نیازی، محسن، ۱۳۴۴ -

عنوان و نام پدیدآور: جامعه‌شناسی قتل در ایران/ نویسنده: محسن نیازی، طاهای عشایری؛ ناظر علمی: امین صارمی.

مشخصات نشر: تهران: دانشگاه علوم انتظامی امین، انتشارات، ۳۹۸.

مشخصات ظاهری: ۳۶۲ص: جدول، نمودار.

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۶۳-۳۶۴-۳

موضوع: Homicide -- Iran

موضوع: قتل - ایران

موضوع: Crime -- Sociological aspects

موضوع: جامعه‌شناسی جنایی

شناسه افزوده: عشایری، طاهای، ۱۳۶۵ -

شناسه افزوده: صارمی، امین، ۱۳۴۰ -

شناسه افزوده: دانشگاه علوم انتظامی امین. انتشارات

رده‌بندی کنگره: HV ۶۵۳۵

رده‌بندی دیویی: ۱۵۲.۹۵۵/۳۴۶

شماره کتابشناسی ملی: ۵۷۴۷۲۸۴

سخن ناشر

کسب علم و دانش و تلاش برای بهره‌گیری از علوم جدید و بومی‌سازی آن برای رفع نیازهای علمی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی به منظور اعتلای اقتدار امت اسلامی از توصیه‌های مهم اسلام است. علوم پلیسی که همگام با پیشرفت بسیاری از علوم محض و تلفیق آن‌ها با یکدیگر، روزبه‌روز نو می‌شود و مرزهای جدید از دانش می‌سازد، از جمله علمی است که درخت آن در کشورمان در حال رشد و نمو و ثمر دادن است.

تألیف آثار علمی برجسته و معتبر و اشاعه مفاهیم آن‌ها از جمله رهیافت‌های کارآمد و اثربخش است که در سایه آن می‌توان بستر مناسبی برای بهره‌گیری از تجربه‌های ارزشمند و دانش بومی نخبگان و کارشناسان علوم پلیسی در کشورمان ساخت. بدیهی است اندیشمندان، خبرگان و کارشناسان امر پلیسی داخلی با تلفیق همگن تجربه‌های خود با علوم و تجربه‌های کارشناسان علوم پلیس در کشورهای باعث پیشبرد دانش پلیسی در کشور خواهند شد. امید است با نشر آثار تألیفی از این دست، گامی هرچند کوچک در این مسیر طولانی برداریم و نویسندگان، محققان، کارشناسان و استادان را برانگیزانیم تا تجربه‌ها و توان علمی خود را متبلور کنند و اشاعه دهند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۳	پیشگفتار
	بخش اول
۱۸	مقدمه
	فصل اول: سنخ شناسی قتل
۱۹	مقدمه
۱۹	تعریف قتل
۲۰	گونه‌های قتل در دیدگاه روانشناسی کیفری
۲۳	انگیزه‌های قتل
۲۴	قتل در قرآن کریم
۲۶	انگیزه قتل از نظر قرآن
۲۷	قتل در قانون مجازات اسلامی
	فصل دوم: قتل از دیدگاه نظریه‌های جنایت و معه‌شناسی
۴۲	مقدمه
۴۲	قتل تعاملی: الگوی کنشی قتل و خشونت‌های مرتبط
۴۵	الگوی کد خیابانی و فرهنگی شدن قتل
۴۷	نظریه قتل‌های خانوادگی
۵۱	نظریه خودکنترلی و فرایند متمدن نوربرت الیاس
۵۵	نظریه گرفتار شدن در اعمال انحرافی لافلند
۵۸	نظریه جرم‌شناسانه فعالیت‌های روزمره
۶۳	نظریه کف نفس و قتل
۶۵	نظریه حمایت اجتماعی و قتل
۷۰	نظریه کارایی جمعی و قتل
۷۴	سرمایه اجتماعی و مسئله قتل
۷۷	نظریه بحران اخلاقی و قتل

۸۱	نظریه فردگرایی اجتماعی و قتل
۸۶	قتل به مثابه آنومی ساختاری- اجتماعی
۸۹	نظریه فشار اجتماعی و پدیده قتل
۹۶	قتل از نگاه نظریه پنجره شکسته
۹۷	دیدگاه بوم‌شناسی قتل
۱۰۰	نظریه بی‌سازمانی و بی‌نظمی اجتماعی و قتل
۱۰۵	قتل و نظریه ساختار اجتماعی به منزله شبکه اجتماعی
۱۰۷	الگوی طبقه زود دست و قتل
۱۱۱	نظریه ساختار فرهنگی و ناهمگونی نژادی (تنوع خرده فرهنگی قومی)
۱۲۰	فرهنگی شدن رفتارهای خشونت‌بار
۱۲۴	نظریه سطح‌بندی قتل
۱۲۹	قتل به مثابه برساخت اجتماعی کنش
۱۳۴	نظریه مدرنیته گرایی و بحران قتل
	بخش دوم
۱۴۲	مقدمه
	فصل سوم: قتل در مطالعات تجربی ایران
۱۴۳	مقدمه
۱۴۴	الف. فراتحلیل کمی
۱۴۷	یافته‌های استنباطی
۱۴۸	تحلیل یافته‌ها
۱۶۲	مدل نهایی ریشه قتل در ایران
۱۶۲	ب. فراتحلیل کیفی
۱۶۵	یافته‌های پژوهش
۱۶۶	تحلیل و توصیف سازهای قتل در ایران
	فصل چهارم: قتل در جهان
۱۶۷	مقدمه

- ۱- قتل برحسب سن قربانیان قتل در جهان ۱۶۸
- ۲- قربانیان قتل برحسب جنسیت ۱۶۹
- ۳- درصد توزیع قتل برحسب نسبت قاتل و مقتول ۱۷۰
- ۴- ابزار قتل در جهان ۱۷۱
- ۵- توزیع ابزار قتل در آسیا ۱۷۴
- ۶- توزیع قتل در جهان برحسب قاره‌های جهان ۱۷۴
- فصل پنجم: الگو شناسی وضعیت قتل در ایران ۱۷۶
- مقدمه ۱۷۶
- ۱- مرگ قتل در کل کشور طی سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۹۳ ۱۷۹
- ۲- روند قتل عمد در کل کشور طی سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۹۳ ۱۸۰
- ۳- روند قتل غیر عمد در کل کشور طی سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۹۳ ۱۸۰
- ۴- قتل کل کشور طی سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۹۳ ۱۸۱
- ۵- مقایسه تعداد قتل‌ها در استان‌های کشور طی سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۹۳ ۱۸۱
- ۶- مقایسه قتل عمد در استان‌های کشور طی سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۹۳ ۱۸۲
- ۷- مقایسه قتل غیر عمد در استان‌های کشور طی سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۹۳ ۱۸۳
- ۸- مقایسه تطبیقی قتل عمد و غیر عمد در استان‌های کشور طی سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۹۳ ۱۸۳
- ۹- مقایسه کل قتل‌ها در استان‌های کشور طی سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۹۳ ۱۸۴
- ۱۰- مقایسه میانگین قتل مردان در استان‌های کشور ۱۸۵
- ۱۱- مقایسه میانگین قتل زنان در استان‌های کشور ۱۸۵
- ۱۲- الگوی جغرافیایی قتل در ایران ۱۸۶
- ۱۳- وضعیت پراکندگی قتل در کشور ۱۸۶
- ۱۴- الف: توزیع قتل عمد در استان‌های کشور ۱۸۶
- ۱۵- ب: توزیع قتل غیر عمد در استان‌های کشور ۱۸۷
- ۱۶- ج: توزیع مجموع قتل در استان‌های کشور ۱۸۸
- ۱۷- د: مقایسه تطبیقی قتل عمد و غیر عمد در استان‌های کشور ۱۸۸
- ۱- توصیف الگوهای اجتماعی قتل در ایران ۱۸۹
- ۲- سنخ شناسی ابزار قتل در کشور ۱۸۹

- ۱۸۹ الف. سلاح گرم
- ۱۹۰ ب: سلاح سرد
- ۱۹۲ ج. روش حلقه آویز
- ۱۹۳ د. روش خفه کردن
- ۱۹۴ ر. روش مسمومیت
- ۱۹۵ ز. روش جسم سخت
- ۱۹۶ خ. سایر روش‌ها
- ۱۹۷ وضعیت کلی برارهای قتل در ایران
- ۱۹۷ ۲- گونه‌های قتل در ایران
- ۱۹۸ ۱-۲- قتل با انگیزه ناپرسی
- ۱۹۹ ۲-۲- قتل با انگیزه جنس- مناسبتی
- ۲۰۱ ۳-۲- قتل‌های فامیلی
- ۲۰۲ ۴-۲- قتل با انگیزه قومی - قبیله‌ای
- ۲۰۳ ۵-۲- قتل با انگیزه خانوادگی
- ۲۰۵ ۶-۲- قتل در ارتباط با انتقام‌جویی و کینه
- ۲۰۶ ۷-۲- قتل با انگیزه سرقت
- ۲۰۷ ۸-۲- قتل با انگیزه مالی - ملکی
- ۲۰۸ ۹-۲- قتل با انگیزه نزاع و درگیری
- ۲۰۸ فرایند و الگوی نزاع در طول زمان
- ۲۰۹ ۱۰-۲- قتل بر حسب نرخ بیکاری
- ۲۱۱ رابطه بین نرخ بیکاری و نرخ قتل
- ۲۱۱ ۱۱-۲- وضعیت نرخ قتل بر حسب مشارکت اقتصادی
- ۲۱۲ رابطه نرخ قتل و نرخ مشارکت اقتصادی
- ۲۱۳ ۱۲-۲- قتل‌های مسلحانه
- ۲۱۴ ۱۳-۲- قتل‌های غیرمسلحانه
- ۲۱۵ ۱۴-۲- مقتولین مرد
- ۲۱۵ ۱۵-۲- مقتولین زن

فصل ششم: الگو شناسی قتل در استان‌های کشور

مقدمه

- ۲۱۷ ۱- استان اردبیل
- ۲۱۸ ۲- استان آذربایجان شرقی
- ۲۲۰ ۳- آذربایجان غربی
- ۲۲۳ ۴- استان سیستان و بلوچستان
- ۲۲۶ ۵- استان کهگیلویه و بویراحمد
- ۲۲۹ ۶- استان بهران
- ۲۳۲ ۷- استان فارس
- ۲۳۴ ۸- استان سمنان
- ۲۳۷ ۹- استان زنجان
- ۲۳۹ ۱۰- استان خوزستان
- ۲۴۲ ۱۱- استان خراسان جنوبی
- ۲۴۴ ۱۲- خراسان رضوی
- ۲۴۷ ۱۳- خراسان شمالی
- ۲۴۹ ۱۴- استان قزوین
- ۲۵۲ ۱۵- استان قم
- ۲۵۵ ۱۶- استان بوشهر
- ۲۵۸ ۱۷- استان ایلام
- ۲۶۰ ۱۸- استان یزد
- ۲۶۳ ۱۹- استان همدان
- ۲۶۵ ۲۰- استان هرمزگان
- ۲۶۸ ۲۱- استان مازندران
- ۲۷۰ ۲۲- استان لرستان
- ۲۷۳ ۲۳- استان گیلان
- ۲۷۵ ۲۴- استان گلستان
- ۲۷۷ ۲۵- استان کرمانشاه
- ۲۸۰

۲۸۳	۲۶- استان کرمان
۲۸۵	۲۷- استان کردستان
۲۸۸	۲۸- استان مرکزی
۲۹۰	۲۹- استان چهارمحال بختیاری
	فصل هفتم: بحث و نتیجه گیری
۲۹۵	سازوکارهای تاریخی - اجتماعی پیشگیری از قتل در ایران
۲۹۶	سازوکارهای حل مسئله قتل قبل از انقلاب اسلامی
۲۹۶	سازوکارهای سنتی
۳۰۳	سازوکارهای نیمه رسمی
۳۰۵	سازوکارهای رسمی
۳۰۶	سازوکارهای حل مسئله قتل در دوران انقلاب اسلامی
۳۰۶	سازوکارهای نیمه رسمی
۳۰۷	سازوکارهای رسمی
۳۱۸	تحلیل جامعه شناختی پراکندگی قتل در استان
۳۲۴	تبیین قتل بر مبنای الگوی جنسیتی
۳۲۷	منابع و مأخذ

پیشگفتار

قتل، شدیدترین نوع جرم علیه تمامیت جسمانی است. سلب عمدی حیات از انسان زنده از جمله جرائمی است که زشتی آن، مسئله زمانی و مکانی نمی شناسد و از دیدگاه عقل و شرع ممنوع است (نجفی و همکاران، ۱۳۹۴). قتل به صورت جدی از قرن بیستم به منزله یکی از مسائل اجتماعی مدنظر قرار گرفت؛ به طوری که بین دهه ۱۹۴۰ تا ۱۹۵۰، در اکثر جوامع، به مثابه جزئی از مسئله اجتماعی مطرح شد (United Nations Office on Drugs & Crime, 2013; 40). در پی افزایش قتل، کاوش‌های جامعه‌شناختی با هدف شناسایی و تبیین قتل، مطالعه‌های تجربی و نظری خود را شروع کرده است.

اندیشه جامعه‌شناختی در پی مسئله‌شناسی واقعیت‌های اجتماعی موجود شکل گرفت و مسئله اجتماعی انسان اختلال در عملکرد نظام اجتماعی است. بدین سبب، بنیان‌گذاران جامعه‌شناسی، بگرانی اجتماعی خود را درباره نظم، به هم خوردن تعادل اجتماعی و بروز بحران‌ها با مفاهیمی از جمله کاهش اقتدار معنوی، بی‌هنجاری اجتماعی، بی‌سازمانی، بحران همبستگی، تضاد اجتماعی و بی‌اعتمادی بیان کرده‌اند. زمان آغازین تولد مفهوم جامعه‌شناسی، با مسائل اجتماعی گره خورده است. صاحب‌نظران علوم اجتماعی برای تدبیر، چاره‌اندیشی در این واقع، ریشه پدیده‌های اجتماعی را شناسایی کردند. آن‌ها امر ساختار اجتماعی را به فرهنگ و فرایند تاریخی را در کاوش مسئله اجتماعی بسیار مهم دانستند.

در همه اجتماعات انسانی، مسائل اجتماعی نوعاً از بسترهای اجتماعی برخاسته و در موقعیت و شرایط خاصی تحول یافته است. این شرایط برحسب موقعیت، بگفتاری، فرهنگی، قومی و سبک زندگی متفاوت بوده است. به این دلیل، جامعه‌شناسان در تبیین مسئله اجتماعی برحسب سازه‌های اجتماعی و ساختار فرهنگی جامعه، به مسئله‌ای اجتماعی دل‌بسته شده و آن را تحلیل کرده‌اند.

نکته مهم مطالعات اندیشمندان جامعه‌شناسی، نگاه چندساختی به مسئله اجتماعی است؛ یعنی برای تحلیل یک مسئله اجتماعی، استفاده از آمار و ارقام (تجربه)، مشاهده و مصاحبه و نظریه را توأم با یکدیگر در نظر گرفته و آن را پشتیبان یکدیگر در حل

مسئله اجتماعی و ارائه سازوکار اصلاحی مؤثر دانسته‌اند.

در اندیشه «پاکال»^۱، انسان و اجتماعی بودن، اهمیت زندگی اجتماع انسانی را نشان می‌دهد. بی‌تردید همه اجتماعات انسانی از بدو تولد تا امروز، در معرض تنش‌ها، مسائل، معضل‌ها و آسیب‌های اجتماعی است (کرون، ۱۳۹۰: ۱۵). جامعه‌شناسان علت قتل را در امری اجتماعی، زیست‌شناسان آن را زیستی و روان‌شناسان امری روانی می‌دانند. قتل حاوی پیامی مهم و معنادار است و آن اینکه جانی قواعد جامعه را زیر پا گذاشته است (Mileitch, 2005: 7).

قتل از دیدگاه اندیشمندان کنش متقابل نمادین، ریشه در نداشتن تفاهم و درک متقابل (رابرتسون، ۱۳۷۷)، از منظر نظری تضاد، ریشه در رقابت اجتماعی، ناسازگاری اجتماعی - رهننگ، فشار اجتماعی و تلاش برای دستیابی به منابع کمیاب جامعه (ریتزر، ۱۳۹۴) و از منظر کارکردگرایان، علت قتل در پیوستگی اجتماعی پایین است و افرادی که آمادگی بیشتری برای هم‌نوایی با هنجارهای جامعه دارند، کمتر مرتکب قتل می‌شوند (احمدی، ۱۳۸۰: ۱۹۵).

در ایران، در سال‌های اخیر، به‌دلیل چالش‌های صنعتی شدن، بیکاری، فقر نسبی و نابرابری درآمدی (صادقی و همکاران، ۱۳۸۴: ۸۷)، تعارض عقیدتی - اخلاقی، اختلاف‌های قومی - قبیله‌ای، مسائل نامواری، نزاع مالی - ملکی (صدیق سروسستانی ۱۳۸۸: ۱۲۵)، مسائل خانوادگی، وجود فرهنگ خشن و بردسالاری، اعتیاد و ضعف مبانی دینی (بیات، ۱۳۸۷: ۸۸) زمینه افزایش قتل را فراهم کرده است.

قتل در جامعه ایران به چند دسته تقسیم می‌شود: ۱. قتل‌های موسمی ۲. قتل‌های خانوادگی ۳. قتل بین‌طایفه‌ای ۴. قتل انتقامی ۵. قتل سریالی (پورحسین مهر، ۱۳۹۰). کتاب حاضر با عنوان جامعه‌شناسی قتل در ایران ضمن تأکید بر جنبه‌های نظری قتل، از داده‌های تجربی و رسمی مرکز آمار ایران (فصل پانزدهم بخش قضایی)، سازمان پزشکی قانونی کشور، قوه قضاییه، پرتال‌های استانداری و دادگستری کل استان‌های کشور و مطالعه‌های تجربی قتل برای ارائه سازوکار فرهنگی - اجتماعی

کاهش قتل و برقراری پیوند نظری و تجربی استفاده کرده و داده‌های سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۳۸۰ را تحلیل و واکاوی کرده است. بر این اساس، ساختار کلی کتاب، دو بخش را دربرمی‌گیرد.

بخش اول که دو فصل دارد: فصل اول عبارت‌اند از: مفهوم و تعاریف قتل، انواع قتل از دیدگاه روان‌شناسی اجتماعی و سپس به انگیزه‌های قتل، بررسی شیوه‌های ارتکاب قتل و در بخش پایانی، قتل از دیدگاه قرآن کریم ارائه شده است.

فصل دوم، دیدگاه‌های نظری و مسئله قتل در جامعه را بررسی کرده و درباره دیدگاه‌های مرتبط به قتل بحث کرده است که عبارت‌اند از: نظریه قتل تعاملی (الگوی کنشی قتل و خشونت)، مرگبار، الگوی کد خیابانی و فرهنگی شدن قتل، قتل‌های

خانوادگی، خودکنترلی و فساد تمدن «نوربرت الیاس»، گرفتارشدن در اعمال انحرافی «لافلند»، جرم‌شدن تعالیمای روزمره، کف نفس، حمایت اجتماعی، کارایی جمعی، سرمایه اجتماعی، نظریه بحران اخلاقی، نظریه فردگرایی اجتماعی، آنومی ساختاری- اجتماعی، نظریه فضا اجتماعی، پنجره شکسته، دیدگاه بوم‌شناسی، نظریه بی‌سازمانی و بی‌نظمی اجتماعی، نظریه ساختار اجتماعی به‌منزله شبکه اجتماعی، الگوی طبقه فرودست نظریه ساختاری- فرهنگی، ناهمگونی نژادی (تنوع خرده‌فرهنگی قومی)، فرهنگی شدن رفتارهای خشونت‌بار، نظریه سطح‌بندی قتل، قتل به‌مثابه بر ساخت اجتماعی کنش، نظریه مدرنیته‌گرایی.

بخش دوم

بخش دوم کتاب پنج فصل دارد.

فصل سوم درباره مطالعه‌های تجربی قتل با رویکرد فراتحلیل کمی و کیفی، فصل چهارم مسئله قتل در جهان (میزان قتل در جهان برحسب ابزار قتل، جنسیت قربانیان قتل، جنس و سن قربانیان و میزان قتل در قاره‌های جهان)، فصل پنجم وضعیت قتل در ایران (قتل عمد، غیرعمد، الگوشناسی، جنسیت، انگیزه و...)، فصل ششم وقوع قتل در استان‌های کشور (به تفکیک قتل عمد و غیرعمد از سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۳۸۰) و

فصل هفتم به بحث و نتیجه‌گیری (تحلیل و تفسیر تاریخی، جنسیتی و پراکندگی جغرافیایی قتل) اختصاص یافته است.

این کتاب، نخستین اثری است که درباره جامعه‌شناسی قتل در ایران نوشته شده است. نویسندگان در تدوین آن، خود را مدیون صاحب‌نظران و اندیشمندان بسیاری می‌دانند که نام آن‌ها در پایان اثر ذکر شده است و بدین‌وسیله از تلاش‌ها و زحمات‌های ارزشمند آن‌ها که سهم مؤثری در تدوین این اثر داشتند، قدردانی و تشکر می‌کنند.

www.ketab.ir